

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fred. Bajer:

Af Martin Hübners Breve
i den Ledreborgske Haand-
skriftsamling.

1903.

Af Martin Hübners breve
i den ledreborgske håndskriftsamling.

Ved

Fredrik Bajer.

Særtryk af Personalhistorisk Tidsskrift,
Fjerde Række, VI. Bind.

Kjøbenhavn

Det Hoffensbergs

1903.

Da *Institut de droit international* den 26. august 1897 åbnede sit årsmøde i København, udtalte Udenrigsministeren, admiral *Ravn*, i den franske tale, hvormed han bød det ansete selskab velkommen, bl. a. følgende ord: „Midt i forrige hundredår var det en dansk publicist, hr. Hübner, professor ved dette universitet, der først forkyndte grundsætningerne om de nevtrales ret under søkrig. Et hundredår skulde henrinde, inden disse grundsætninger trængte igennem, og Danmark betalte dyrt, at det for tidlig havde villet føre dem ud i livet. Men endelig, på kongressen i Paris, blev de vedtagne af de civiliserede magters store flertal. Når jeg har tilladt mig at fremdrage dette minde her, er det måske lidt af den grund, at jeg er stolt af at slå fast, at det er en dansk, som har fortjænesten af at have gjort det første skridt til ordningen af en så vigtig del af folkeretten“. (*Annuaire de l'Institut de droit international 1897*, s. 161).

Den daværende direktør for Udenrigsministeriet, *P. Vedel*, har i *Brickas biografiske leksikon* (VIII s. 209) skrevet om Hübner, at han „er den eneste danske forfatter, der har vundet et varigt navn i den *folkeretlige* litteratur“. Under det let gennemskuelige mærke * (i *Danske Samlinger* IV s. 297—309) udtales om Hübners berømteste arbejde, at det er „det eneste, hvorved dansk videnskabelighed har hævdet sig en plads i folkeretten“. Dette arbejde er: „*De la saisie des Bâtiments Neutres, ou du Droit qu'ont les Nations Belligérantes d'arrêter les Navires des Peuples Amis. Par M. Hübner, Icte¹⁾, Assesseur au Consistoire de Sa Majesté Danoise à Copenhague, de la Société Royale de Londres, & de l'Académie des Inscriptions & Belles-Lettres de Paris*“ (Haag 1759, i 8vo, 1ste del 266, 2den 311 sider). I de foregående år havde Hübner udgivet: „*Essai sur l'Histoire du*

¹⁾ ∴: Jurisconsulte.

Droit Naturel“ (London, 8°, 1ste del, 1757, på 464, — 2den, 1758, på 456 sider).

Forfatteren * i Danske Samlinger (Kbh. 1868—69) har øst sine interessante meddelelser om Hübners levned af „en pakke privatbreve, som findes i Udenrigsministeriets Arkiv, og som er rettede til J. H. E. Bernstorff.“ Brevene er næsten alle skrevne fra udlandet, hvor Hübner opholdt sig fra 1752 til 1764 med undtagelse af 1760, da han var hjemme i København. Det samme gælder hans breve til statsminister, grev Holstein.

I den ikke let overskuelige katalog over Ledreborg håndskriftsamling er „Briefe von M. Hübner an J. L. Holstein 1752—59“ opførte side 49 under nr. 464 (folio); men desuden findes fire breve fra London 1762 opførte side 96 under nr. 491 (4° og 8°). Af disse sidste brevsamlinger skal her gøres uddrag.

Sproget er tysk indtil begyndelsen af 1753, da Hübner fra Dresden begynder at skrive på fransk (dog med enkelte undtagelser). Det allerførste brev er på latin („Dabam Nestvediæ MCCLI Prid. Non. Junii“); men det ligger jo et år forud for hans rejse, og hører således egentlig ikke til rejsebrevene. *P. Vedel* skriver, at Hübner „bevæger sig i det franske sprog med en indfødts lethed“. Denne ros forbavsede mig, da jeg læste hans første franske rejsebreve, der vrimler af grammatikalske fejl. Men endnu mer forbavsedes jeg over det herredømme, han efterhånden vandt over det franske sprog under sit ophold i Paris, hvortil han ankom den 26. december 1754. Der forfattede han sine berømte skrifter på elegant, klart og flydende fransk.

I.

„Næppe havde jeg forladt København, før jeg, inden jeg endnu havde nåt Valby, blev væltet af min ubesindige og dumdristige kusk“, — således begynder Hübner sin beskrivelse af rejsen i et brev af 5. juni 1752¹⁾ fra Næstved. Der synes han

¹⁾ Brevet bærer tydelig dagtallet „d. 5ten Maji“; men dette må være en af de sædvanlige distraktionsfejl i begyndelsen af en ny måned. I selve brevet meddeler Hübner nemlig bl. a., at han „den 31sten Maji“ rejste videre fra Ledreborg, hvor lensgreven imidlertid ikke var hjemme, men

at have taget afsked med en kær broder, hvis senere død han omtaler i et brev af 28. juli 1758 fra Paris. Om Hübners herkomst, barndom og opdragelse er hidtil lidet kendt. Hans levnedsskildrer i Biogr. Lex. meddeler kun, at han 1723¹⁾ er født i Hannover, men tidlig kom til Danmark, hvor han blev opdragen, og at han 1741 blev student fra Fredriksborg skole, noget efter informator for grev Chr. Holstein (Ledreborg) og 1751 professor designatus ved Københavns universitet. Worm meddeler, at han var født i „det hannoverske“. I et brev nævner imidlertid Hübner selv byen Peine, som han 1761 besøgte på vejen til London, som sit barndomshjem, hvilket han forlod, da han var 5—6 år gammel. Der besøgte han en broder og dennes familie²⁾. Informator på Ledreborg må han være bleven omtrent ved nyårstid 1744. Han skriver næmlig i et brev af 10. jan. 1756: „det er nu tolv år siden jeg havde den lykke at blive kendt af Deres Excellence“. Hans velynder, statsminister Joh. Ludv. Holstein (f. 1694, d. 1763), var den første lensgreve til Ledreborg (siden 1750).

Hübners rejse gik først nogen tid gennem Sælland. Da han d. 3. juni var i Sorø, kom kong Fredrik V netop dertil, og med hans følge var Hübner af og til i berøring, i det han gik videre over Næstved, Gavnø, Herlufsholm, Slagelse og Korsør. Uagtet mange interessante enkeltheder om personer og forhold i hans breve fra den følgende tid, skal her dog kun nævnes, at han fortsatte rejsen over Odense, Assens, Haderslev, Flensborg og Slesvig, hvorfra han skrev sit andet rejsebrev d. 27. juni. De følgende var fra Rendsborg d. 30. s. m., Hamborg d. 14., Hannover d. 28. juli, Göttingen d. 5., 25. sept., d. 22., 26. og 30. okt., samt Leipzig d. 23. dec. 1752 og d. 17. jan. 1753. Men i Leipzig sluttede han også d. 16. jan. en længre beretning om

hvor Hübner ordnede nogle marmorsøjler med nordiske gudebilleder m. m. i haven. Og hele det øvrige sammenhæng viser, at det var i slutningen af maj 1752, at Hübner begyndte sin rejse.

¹⁾ 1724 har Nyerup (Lit. Lex. s. 278).

²⁾ Hübner er ikke født i Peine, hvis kirkebøger pastor Knoche har gjort mig den tjeneste at undersøge.

tilstande, forhold og personer i Hannover og de følgende steder, han indtil da havde besøgt. Ikke mindst dvæler han ved Hildesheim, hvor han finder „næsten alle skrifter af vor friherre von Holberg, hvem den ikke ulærde bibliotekar holdt for død“. I Brunsvig har Hübner gjort bekendtskab med professor Reichard¹⁾, som har det danske sprog „ziemlich gut inne“, og har oversat forskellige Holbergske skrifter. I det hele taget lægger Hübner mærke til, hvor vidt Danmarks litteratur er kendt i udlandet; han opmuntrer til at skaffe den mere indgang (bl. a. ved at sende værdifulde skrifter til universiteterne), og han viser, hvorledes man i Sverige har sørget for at sende svenske bøger, især over Lybæk, til de tyske højskoler. At være Danmark til nytte under sin rejse i udlandet er Hübners stadige formål.

II.

Med hans ophold i Dresden begynder et nyt afsnit i hans rejse, for så vidt han dør (ifg. *) af den danske envoyé, Fr. Berregaard (f. 1724 d. 1757), blev bragt i forbindelse med diplomatiske krese, hvilket kom ham til megen nytte under hans fortsatte rejser, i det naturligvis det ene bekendtskab førte til det andet. Dog er det endnu i lang tid mest i universitetskrese, at han søger sin omgang.

Fra Dresden skrev han til grev Holstein d. 28 feb., 10, 21 mts., 4, 13 og 16 apr. på fransk, og desuden på tysk d. 10 apr. 1753 en længre beretning om universitetet i Göttingen, noget i lighed med den ovennævnte af 16 jan. om Hannover. Da Holstein siden 1740 havde været patron for Københavns universitet, måtte sådanne beretninger forekomme ham interessante og nyttige. Den mand i Göttingen, som Hübner fremfor nogen anden roser, er den alsidige og åndrige berner, professor Haller²⁾. For at gøre universitetet i Göttingen bekendt med dansk litteratur og åndsliv tilråder Hübner at sende det bl. a.

¹⁾ E. K. Reichard (f. 1714 d. 1791) jf. Allg. Deutsche Biographie XXVII 621—622.

²⁾ Albr. von Haller (f. 1708 d. 1777) jf. Allg. Deut. Biogr. X 420—427
Han var farfader til digteren Jens Baggesens første hustru Sofie Haller.

tidsskriftet „Le Mercure Danois“, som Mallet netop 1753 havde begyndt at udgive.

Hvorledes Danmark stadig stod for Hübner som hans hjemland, skønt han var født i Tyskland, og så længe opholdt sig i udlandet, viser sig atter og atter ved de sammenstillinger, han gør imellem hjemlige og fremmede forhold eller steder. Da han således på sin rejse fra Dresden til Strasborg besøger Karlsruhe, og vandrer i slottets omgivelser, finder han i arrangementet lighed med „det smukke og behagelige Ledreborg“. Dette kun som et eksempel blandt mange. Men i øvrigt var han modtagelig for indtryk af alle slags. Med opmærksomhed fulgte han alt, hvad der vakte almindelig interesse i tiden. I hans breve fra Strasborg d. 20 maj og 17 juli 1753 omtales bl. a. Voltaire, som da var falden i unåde hos kong Fredrik II af Preussen, og efter dennes foranstaltning blev arresteret i Frankfurt a. M. på grund af, at han skulde have medtaget en bog, som måske ikke med rette tilhørte ham. På grund af dette Voltaires rejseuheld skriver Hübner om ham, at han synes at skulle spille Don Quichotes rolle i den literære republik.

III.

Efter sit ophold i Strasborg gjorde Hübner en lille afstikker til Svejts. Desværre er et brev af 29 juli 1753 fra Zürich gået tabt; og desværre måtte han af mangel på penge indskrænke rejsen til den aller nordligste del af dette interessante land, nemlig den imellem Basel og Zürich, medens det var hans oprindelige plan at besøge også Bern, Lausanne og Genève, „tous les endroits en Suisse où les lettres fleurissent“. At han dér tillige „beundrer virkningerne af den republikanske statsform“, har allerede * meddelt. Om kanton Zürich siger han, at det er „en stat, hvor alle mener at have del i regeringen“, hvor „handelen blomstrer, og videnskaberne ingenlunde forsømmes“. Under sit ophold her (d. 24.—30. juli) vejledes han især af den utrættelige professor Hagenbuch¹⁾, til hvem den udmærkede hi-

¹⁾ J. K. Hagenbuch (f. 1700 d. 1763) jf. Allg. Deut. Biogr. X 348—349. —

* har Hagenbach. Dette må være en trykfejl (i Danske Saml. IV 299).

storiker Schoeplin¹⁾ i Strasborg havde anbefalet ham. Den „berømte og grundig lærde“ Hagenbuch — skriver Hübner — „forlod mig næsten ikke fra morgen til aften, og viste mig alt hvad der var mærkværdigt og værdt at se Det er vort hundredårs første mand, når det gælder fortidens indskrifter, især romerske.“ — På tilbagevejen havde Hübner et af sine rejseæventyr, idet han og en medrejsende svejtser i skoven på Bötzigberg aldeles utvivlsomt mødte røveren Gries-Bub, for hvis pågribelse en pris var udsat. Hans udseende var „imellem hund og ulv“. Han nærmede sig Hübner på en mistænkelig måde; men da denne rettede sin pistol imod ham, og den anden rejsende viste ham sin kårde, fjærnede han sig atter „med mange komplimenter“.

Alt dette og meget, meget mere fortæller Hübner i et udførligt brev af 4. jan. 1754 fra Utrecht, hvortil han over Basel, Strasborg, Mannheim, Darmstadt, Frankfurt, Wiesbaden, Köln o. s. v. var ankommen den 17. sept. 1753, og opholdt sig indtil slutningen af juni 1754, altså i omtrent ti måneder²⁾. I et brev af 28. febr. fra Utrecht beklager han, at grev Holsteins helbred er så slet, og kommer derved til at udtale sig om sygdomme i almindelighed på en måde, som dengang vist var sjælden fordomsfri. Han forestiller sig, „at sygdommen i sig selv kun er en naturens virksomhed for at uddrive *materiam peccantem* og genoprette legemets kræfter, men derimod ikke et onde, som sidder i de faste dele og stammer fra deres slette tilstand. Derfor er et sådant sygdomsanfald et slags velgæring, som aldrig er farligt, med mindre stødet bliver altfor voldsomt, hvilket en dygtig læge altid må forebygge ved at følge og hjælpe naturen.“ I samme brev ytrer han i anledning af Holbergs død (d. 28. jan. 1754), at lærestolen i historie efter ham nu med

Da jeg siden forholdstalsvalgs-kongressen i Antwerpen 1885 nøje kender prof., Dr E. Hagenbach i Basel, skrev jeg for en sikkerheds skyld til ham, som svarede, at „Hagenbach“ er en gammel, lærd, baselsk familie, men Hagenbuch en lignende zürichsk; de to har intet med hinanden at gøre. Hübner har to gange et tydeligt *u*, og hans håndskrift er i det hele taget let at læse. Hans skrift er særdeles smuk og tydelig.

¹⁾ J. J. Schoeplin (f. 1694 d. 1771) jf. Allg. D. Biogr. XXXII 359—368.

²⁾ Mærkelig nok omtaler * ikke hans lange ophold i Utrecht, men kun de kortere i Leyden, Amsterdam (hvorfra han skrev d. 10. jan.) og Rotterdam.

rette måtte tilkomme Hübner (men højere vedkommende delte ikke denne hans opfattelse). Han skriver fremdeles fra Utrecht d. 7., 11., 12., 18. apr., 12., 23., 31. maj og 13. juni. Efter endelig at have forladt denne stad, skriver han fra Haag d. 2. juli, fortæller om en tredje og sidste udflugt, han har gjort til Amsterdam, om et kort besøg i Harlem og et længre, på en ugestid, i Leyden — alle med Haag som udgangspunkt. Derfra rejste han så den 25. juli over Delft, Rotterdam og Helvootsluis til Harwich i England.

IV.

Under sit 4—5 måneders ophold i England skrev han fra London d. 9. avg., 6. sept., 5., 8. og 11. okt., fra Oxford d. 23. okt., og atter fra London d. 7., 11., 19. nov., 8. og 17. dec. 1754. Blandt mange forskellige forhold, som skildres, indtager dog universitetsforholdene den overvejende plads. De engelske universiteter forekommer Hübner i visse henseender at stå tilbage for fastlandets. „I det store og hele taget består forskellen imellem de andre landes akademier inden reformationen og Englands den dag i dag“ — skriver han d. 5 okt. — „kun i en sammenligning imellem det store og det lille; ti, da de sidste er umådelig rige — i hvilken henseende de, især det i Oxford, overgår alt hvad jeg har læst og hørt om de andre —, bringer de pedanteriet til at gøre sig gældende, ja endog til at glimre ved at pynte det op. Derfra stammer disse udbrud fra rejsende, der ikke noksom kan beundre dette universitet, i det de nøjes med det ydre“ o. s. v. Han sendte Holstein grundige beskrivelser af hele den måde, hvorpå universitetsforholdene i Oxford var ordnede den gang. I det hele taget vil de, som agter at skrive større evropæiske universiteters historie, uden tvivl i Hübners breve kunne finde meget, som fortjente at fremdrages. — I sit sidste brev fra London (d. 17. dec.) fortæller han om Parlamentets åbning af Kongen, hvorved han var til stede, „forrige torsdag“. Hübner havde fået plads anvist „helt nær ved tronen under hele højtideligheden“ (i Overhuset); og han overværede også næste dag i St. James palæet overbringelsen af Overhusets adresse til Kongen.

Da Hübner gik over Kanalen imellem England og Frankrige, var han nær omkommen i bølgerne. Natten imellem d. 20. og 21. dec. blev det meldt i Dover, at, skønt vinden var meget ugunstig for at nå Calais, var der mulighed for at komme til Boulogne. Men næppe havde skibet sejlet i ti minutter, før det grundstødte på en sandbanke. Den stærke bølgegang bragte det dog snart flot. Værre gik det i nærheden af den franske kyst. Ved solopgang blev det så tåget, at man næppe kunde se 50 skridt foran sig. Det blev stærkt lavvande. Der blev kastet anker. Man vidste ikke, hvor man var; og man mærkede, at en storm nærmede sig. En udsendt båd med et par matroser kom tilbage med den efterretning, at man kun var en engelsk mil fra land. De rejsende styrtede i båden, men denne kæntrede, inden den nåde den franske kyst. Så nær var man heldigvis, at man kunde vade i land, aldeles drivende våd naturligtvis. Først efter at have løbet omkring en god halv time i tåge og uvej, traf man en bondekone, som oplyste, at man var i Frankrige, 3½ lieue fra Boulogne. Også bagagen blev reddet noget senere. Den 26. december 1754 ankom Hübner til Paris, hvor han nyårsaften skrev sit første brev fra Frankrige.

V.

I sit næste brev af 14. jan. 1755 fortæller han, at han har gjort bekendtskab med „den berømte Jean d’Alembert“ (den gang omtrent 37 år gammel), „en af dette lille antal lærde, som for tiden er en ære for Frankrige“. Imidlertid nyder kun få godt af hans konversation, „hvori han meget ligner vor afdøde hr. de Holberg, men af forskellige årsager. Denne var af helbredshensyn nødt til at undgå selskaber, medens hin flyr dem af grundsætning, og kun holder af dem, hvori han kan tale frit, uden at behøve i nogen måde at lægge bånd på sig. Det er ikke, fordi det skulde skorte ham på klogskab og levemåde“ — — —; men han vil ikke spille sin tid, og vil derfor kun nyde selskabet blandt venner, overfor hvem han ikke skal veje hvert et ord. Men da er han også „åndrig uden affektation, satirisk uden ondskabsfuldhed og livlig uden letsindighed.“ I

de følgende breve fra Hübner meddeles lignende karakteristiske småting om de bekendte mænd, med hvem han kom i berøring (Fontenelle¹), U. F. V. Løvendal o. s. v.). Heraf tillader pladsen dog ikke at gøre uddrag i det følgende.

Da han havde hørt, at Henrik Stampe (f. 1713 d. 1789) tænkte på at opgive sin lærestol for offentlig ret i København, skrev han straks d. 27. febr., samme dag han allerede havde afsendt et brev til Holstein, et nyt for at bede ham have sig i erindring for dette tilfældes skyld. Således længtes han stadig efter at være nyttig i sit hjemland; det var da netop et år siden, han havde ønsket at blive Holbergs efterfølger som professor i historie. „Denne offentlige ret, naturens og folkenes,“ — skriver Hübner — „i forbindelse med politik og statskunskab, udbreder lige så meget lys over historien, som den modtager derfra, idet den baner denne vejen til nytten, — det formål, som alle videnskaber bør have, uden hvilket de ophører at være agtværdige, og i det højeste kun bliver morsomme.“

Montesquieu, forfatteren til det berømte værk om *L'Esprit des Lois*, døde i Paris d. 10. feb. 1755 i en alder af 65 år. Rolig, skrev Hübner d. 4. apr. om ham, forlod han „den verden, som han vilde have gjort lykkelig, dersom hans magt havde svaret til hans ønsker, hans dyder og hans kundskaber.“ Han havde kort før sin død fuldendt et nyt værk: „*L'Esprit des Coutumes*“. Om den sørgelige misforståelse, hvorved dette gik tabt, oplyser Hübner følgende. Montesquieu havde givet sin sekretær det til afskrivning. Dette arbejde udførte denne i løbet af en fjorten dages tid, medens Montesquieu var sengeliggende. Syg, som han var, har han måske ikke udtrykt sig klart nok, da han gav sekretæren ordre til at brænde hans eget håndskrift, nu da det var renskrevet. Sekretæren kastede i alt fald renskriften på ilden. Da Montesquieu kom op, og fandt sit eget håndskrift på bordet, trode han, at sekretæren havde glemt eller forsømt ordren. Montesquieu kastede da straks dette i kaminen. For sent opdagede han, at hans sidste, måske fuldkomneste

¹) Se også Hist. du Droit naturel II 2—4.

åndsværk var tabt; men „han erfarede det uden at vise ringeste ærgrelse derover“¹⁾).

I et brev af 8. maj 1755 omtaler Hübner første gang for Holstein sit brændende, men aldrig opfyldte ønske om at blive sat i stand til at besøge Italien, inden han vendte hjem. * har (i Danske Samlinger IV s. 300—301) givet gode grunde, hvorfor netop Hübner, fremfor mange andre af regeringen begunstigede videnskabsmænd, vilde haft stor nytte af et sådant besøg. Og at det var hensynet til nytten og ikke en tom lyst til at se det skønne land, bliver klart bl. a. af, hvad han oplyser i et senere brev af 7. avg. Den regerende fyrste af Nassau-Usingen havde gentagende ladet ham tilbyde et honorar af 4000 frank årlig, foruden frit underhold i alle henseender, for at rejse med en søn. Men Hübner vilde af patriotiske grunde ikke modtage dette fristende tilbud.

I hvor høj grad Hübner bevarede sit sinds ligevægt, når han bevægede sig i de højeste samfundslag, hvortil han havde adgang, fremgår af flere ytringer, som viser, at han vedblev at være ædru, hvor mangen endnu mer fordomsfri vilde være bleven svimmel eller beruset af den dør herskende ydre pragt. Om et fire dages ophold ved det franske hof i Fontainebleau skriver han derfra d. 17. okt. 1755: „j'ai suivi tous les jours le train de la cour, le plus désagréable de tous ceux que je connais(se)“. Og han var en meget skarp iagttager.

Han havde da begyndt en rundrejse i de franske provinser. Derom skriver han nærmere i et brev fra Brest d. 12. nov. 1755. Hans formål er stadig at studere for at blive et nyttigere medlem af samfundet, især det danske. Hidtil havde han fortrinsvis studeret universitetsforhold. Men han indrømmer nu, at han deraf ikke har lært tilstrækkeligt. „Jeg begyndte da at studere verden“ („le monde“). „Det er ingenlunde“ — fortsætter han — „navnet på en videnskab, men dens nytte, som gør den gældende.“ Derfor føler han nu større interesse ved at gøre sig bekendt med sukkerraffinaderierne i Orléans end med dets dårlige

¹⁾ Hübner kalder *Sokrates* „Oldtidens Montesquieu“ (Hist. du Droit Naturel I 45—46).

universitet for retsvidenskab, — sætter den blomstrende vinhandel i Blois højere end antikvitetssamlingen i dets gamle slot, — og således i en mængde andre tilfælde, som han nævner. Fra Brest var han d. 13. nov. rejst over Rennes o. s. v. til Paris, hvortil han, da han skrev derfra d. 14. dec., var kommen tilbage for over fjorten dage siden. Denne rundrejse på omtrent et par måneder måtte foreløbig træde i stedet for hans italienske rejse, hvorom han dog ingenlunde opgav håbet; endnu et helt år senere (t. eks. i et brev af 5. dec. 1756) kommer han tilbage dertil. Det må have været ham så meget pinligere at måtte gøre afkald på denne rejse, som andre med lethed, men til langt mindre nytte, fik lejlighed til at gøre den, især de unge danske adelsmænd, som han jævnlig traf i Paris.

VI.

Af økonomiske grunde gav Hübner i vinteren 1755—56 undervisning, på fransk, i naturretten „à quelques jeunes seigneurs“ (brev af 14. dec. 1755); og d. 20. maj 1756 nævner han den unge grev Schack¹⁾, baron Brockdorff og kammerjunker Gram²⁾ som deltagere. „Den sidste kommer endnu fire gange om ugen.“ „En videnskabsmand,“ skrev Hübner d. 19. feb., „som kun gør sin pligt, i det han kæmper imod trang, og sukker under næringsorg, — vil han nogensinde udrette noget, som duer?“ Des større hæder for Hübner at udrette så meget dygtigt under så trange kår!

I et brev af 8. apr. 1756 omtales koppeindpodningen, hvis nytte da var et almindeligt samtaleæmne. Hertugen af Orléans havde givet et godt eksempel ved at lade sin eneste søn indpode med kopper.

Efter sin velynder grev J. L. Holsteins opfordring i et brev af 1. maj 1756 til at give sig meddelelser om den unge grev

¹⁾ Sandsynligvis enten Hans S. til Schackenborg (f. 1735 d. 1796) eller broderen Fred. Kr. S. til Giesegaard (f. 1736 d. 1790), jf. Brickas Biogr. Lex. XV 27—28 og 20—21. Deres søster blev gift med baron Brockdorff.

²⁾ Vist nok Kr. Fr. Gram (f. 1737 d. 1768), som 1761 ægtede en søster til nedennævnte grev Reventlow. Se L. Bobé: Eftl. Papirer fra den Reventlowske Familiekreds III.

Reventlow¹⁾, som det foregående år var kommen fra Italien til Paris, skrev Hübner d. 20. maj og mange gange senere meget udførlig. Det liv, den unge mand med den svage helbred førte i Paris, havde næmli­ givet hans slægt og venner i Danmark grund til alvorlige bekymringer. Hübners færd i denne anledning kaster et så smukt lys over hans eget liv, at hans forhold til Reventlow ikke kan forbigås. Hübners opofrelser ved denne lejlighed er så meget rosværdigere, som han derved spildte både tid og penge. „Jeg må for fremtiden,“ havde han skrevet d. 20. maj, „samle min kraft på at fuldende et værk, som jeg agter at offentliggøre.“ Endnu d. 16. juni giver han hensynet til de skrifter, han vil udgive, som grund til, at han ikke allerede kan vide, når han vil kunne forlade Paris for at rejse hjem. Som vi senere skal se, måtte han dog i lang tid være borte, og det for Reventlows skyld. Denne unge mand, som havde for mange penge, medens Hübner havde for få — den første til skade, den sidste til nytte —, var uforbederlig. „Jeg har spist hos ham idag,“ skriver Hübner d. 23. sept., „jeg gør alt, hvad jeg kan, så vidt min tid tillader det, for at give ham smag for dyd og sande goder. Han hører gærne på mig, og overvælder mig med høflighed, men jeg frygter for, at han handler helt anderledes. Han skal nu have „une maîtresse dans les formes, à la parisienne“. Det er, efter hvad man forsikrer mig, en danserinde fra Operaen, en Mademoiselle Vestris.“ Om sig selv skriver Hübner i samme brev: „mine arbejder og mine ærgrelser gør mig gammel før tiden.“ Endnu har han ikke kunnet begynde trykningen af sine store værker om Naturretten, Folkeretten og Politiken. „Denne trykning vil tage et år i det mindste; men jeg har besluttet at udtage en del af det første af disse værker, hvilket vil se dagen om 3—4 uger fra nu af under titlen: *Essay sur*

¹⁾ Kristian Dillew R. til Brahetrolleborg (f. 1735 d. 1750). Han blev 1758 gift med Ida Luise Scheel Plessen (f. 1740 d. 1809). Deres datter, eneste barn, blev gift med fyrst C. A. Hardenberg, som døde i Genua 1822. Jf. Danmarks Adels Årbog 1893 s. 390. T. de Hofman (III 293, tab. I) har urigtigt: „uden børn“.

*l'Histoire du Droit Naturel*¹⁾). Godt en tredjedel er allerede trykt. Det er et bind i stor 8vo. Så snart dette første værk er færdigt, vil jeg straks lade trykke et andet, hvis æmne har hensyn til politiken og handelen. Denne sidste bog vil også udgøre et bind i stor 8vo. Imidlertid har jeg måttet gøre afkald på al anden sysselsættelse og helliget mig udelukkende til denne, for at disse to værker kan være færdige inden nyår.“ Den 5. dec. 1756 er værket dog ikke videre end, at 1ste del væntes færdigtrykt inden ugens slutning. Det var hans nævnte omhu for Reventlow, som sinkede ham. Denne vedbliver at lade sig undervise (d. 2. jan. 1757), og endnu d. 21. jan. skriver Hübner, at han har givet ham lektjoner i almindelig politik, finansvæsen og handelspolitik, hvilket synes at have behaget ham. Men des værre var det ingen virkelig bedring. Den unge mand søgte kun påskud for at forblive i Paris så længe som muligt. Det galdt derfor om at få ham bort derfra. Dette lykkedes kun for Hübner på den måde, at han tilbød at ledsage ham på en rejse til England, hvor Hübner jo var så godt kendt.

VII.

Afrejsen fra Paris foregik den 26. jun. 1757. Den 3. juli var de i London. Grev Reventlow blev ikke længe derefter forestillet for Kongen, den kongelige familie, ministrene o. s. v. Imidlertid havde Hübner begyndt en rundrejse med ham i England. Denne varede fra den 9. avg.—24. sept. Intet seværdigt blev forsømt. I de breve, som Hübner på denne rejse skrev til Ledreborg, omtales ikke sjælden krigsbegivenhederne, som nu sås fra engelsk side, lige som inden afreisen fra fransk (Syvårs-krigen). I et brev af 30. sept. fra London nævnes noget om, at Bernstorff kunde tænke på at skaffe Hübner en anden stilling,

¹⁾ I fortalen siger Hübner om dette sit værk, at det var „først bestemt til at danne indledningen til et andet meget betydeligere.“ Den forandrede bestemmelse skyldes bl. a. „les distractions inséparables de l'état d'un Voyageur.“ Størstedelen var skreven i Paris 1755—56. 1ste og over en tredjedel af 2den del var allerede trykte for næsten et år siden, „da jeg pludselig måtte gøre en rejse, som hindrede mig i at afgive resten af håndskriftet til trykning“.

som det syntes en diplomatisk (han havde ifølge et brev af 17. maj afslået et tilbud om at indtræde i hollandsk statstjeneste); han havde allerede længe gjort sig nyttig også på den vej, bl. a. ved at gendrive falske rygter om Danmark i franske blade, t. eks. i *Gazette de Paris*, som han nævnte i et brev af 2. jan.

Endelig var den 3—4 måneders Englandsrejse for Reventlows skyld til ende. Den 20. okt. gik man, efter en ugestids vænten i Harwich, til Rotterdam, hvor man ankom d. 23. okt. To dage senere skiltes Hübner fra Reventlow, som derfra skulde rejse tilbage til Danmark. „Da jeg skulde skilles fra grev Reventlow i Rotterdam,“ skrev Hübner d. 1. nov. 1757 fra Bryssel, „gjorde han ingen antydning af at holde mig skadesløs for de tab og udgifter, som var forårsagede ved den rejse, jeg havde gjort med ham.“ Denne tavshed satte Hübner i forlegenhed. Han ønskede intet honorar, men kun dækning for omkostningerne ved at rejse med den hovedrige unge greve. Disse anslog han — vist nok meget lavt — til 75 louisdorer, deri indbefattet dækning af rejseudgifterne tilbage til Paris. Da han ytrede sin forundring til Reventlows ledsager, Kratzenstein, betalte denne ham 35 louisdorer. De øvrige 40 havde han endnu ikke fået d. 5. avg. 1759, uagtet han atter og atter havde skrevet derom, bl. a. til den endnu umyndige greves formynder, grev Isenburg¹⁾, som dog havde lovet at betale sin søstersøns gæld på ikkun 40 louisdorer. Hübner kommer i sine breve stadig tilbage dertil; men det ses ikke af disse, om han har modtaget sit tilgodehavende, medens Reventlow levede eller senere. Denne ødelagte unge mand giftede sig, da han kun var o. 22 $\frac{1}{2}$ år gammel med den 17årige frøken Scheel-Plessen, og efterlod, da han døde 1 $\frac{2}{3}$ år derefter, en datter som eneste arving. Fra hende nedstammer den nuværende besidder af grevskabet Hardenberg-Reventlow på Låland. Var den unge grev Reventlow bleven i Paris, var han sikkert ikke bleven stamfader til det nævnte grevskabs besiddere. Det oplyses af brevene, at grunden til, at han ikke vilde, at

¹⁾ G. F. af Isenburg (Ysenburg) og Büdingen (f. 1715 d. 1768) officer i dansk tjeneste, i slægt med kongehuset gennem Kristian IV. Jf. Biogr. Lex. VIII 326—327.

Hübner skulde have noget vederlag for sine opofrelser, var den, at han tog ham det meget ilde op, at han havde fået ham til at vende denne stad ryggen.

VIII.

Den 1. jan. 1758 skriver Hübner fra Paris, hvortil han for otte dage siden er vendt tilbage, at hans værk om Natur- og Folkerettens Historie er sluttet, og at han snarest vil lade trykke en afhandling om de krigsførende natjorners ret til at opbringe nevtrale skibe. „Æmnet er interessant, især under de nuværende forhold; og jeg håber derved at godtgøre min skikkethed for det udenrigske departement, for så vidt som Ministeren“ [o: Bernstorff] „måtte have i sinde at bestemme mig til tjeneste derunder.“ I øvrigt havde Bernstorff nu i to breve intet nærmere antydning i den retning. „Det synes,“ tilføjer Hübner mismodig til Holstein, „at resten af Danmark er bleven fremmed for mig under min lange fraværelse.“

I den følgende tid klager han mer og mer over sin voksende pengetrang, der for en ikke ringe del er en følge af, at han rejste til England med den unge grev Reventlow. „Udgivelsen af min bog,“ skriver Hübner d. 10. apr. 1758, „har kostet mig over hundrede daler“ [„écus“], „hvad der udgjorde hele min rigdom.“ Han frygter for at komme for dybt i gæld; men han vil låne penge for at kunne komme tilbage til Danmark, „fuld af iver for at arbejde, så meget mine kræfter vil tillade det, i fædrelandets tjeneste Jeg forlanger hverken æresbevisninger eller borgerlige begunstigelser, som ikke er værdig tea eftertragtes; jeg kender tomheden i alt sådant: jeg forlanger kun noget at leve af, noget, hvorved livet kan opholdes på en sådan måde, at jeg, i det jeg bevarer min meget skrøbelige helbred, vedligeholder mig i en sådan tilstand, at jeg kan arbejde med noget held for menneskenes vel. Det er den eneste tilfredsstillelse, min ærgerrighed attrår. . . . Jeg har under arbejde flere værker, hvorved jeg mener at gøre almen nytte,“ men „det er umuligt at arbejde med held på værker, som kræver anstrængt tænkning, når sindet atter og atter pines af frygt for

at skulle savne det nødvendige.“ De forskellige skrifter, som han da har under arbejde, er: „1) Le Droit des Peuples qui sont en guerre, de saisir les bâtimens neutres; 2) L'abus des Voïages, considérés relativement au bien d'un Etat dont les Ci-toïens s'expatrient pour un tems; 3) Les Principes de la Politi-que, tant interne qu'externe; 4) Considérations sur le Commerce des Etats maritimes.“ I løbet af 1½ år håbede han at kunne fuldende og udgive alle disse værker, dersom der sikredes ham en understøttelse på 600 daler (dansk sølv) eller en årlig pen-sjon på 400 daler. Kun det første af disse interessante og nyt-tige skrifter vides at være trykt. Er håndskrifterne til de sidste tre tabte?

„Det er frygteligt,“ havde Hübner d. 9. apr. 1758 skrevet til Holstein, „at se sig forladt af alverden midt i et fremmed land.“ Ikke des mindre søgte han endnu at „sauver les appa-rences“. Ikke engang den danske envoyé i Paris, grev Wedel Friis, gennem hvem han dog modtog sine breve fra Danmark, lod han mærke, hvor ulykkelig hans tilstand var. Han havde ventet en „gratification“ af kong Fredrik V, fordi han havde ladet denne overrække et eksemplar af sit nylig udgivne værk; men man havde til gengæld kun ladet ham vide, at Kongen havde modtaget det „med en godhed, hvorom han havde villet“, at forfatteren skulde underrettes.

I sin fortvivlelse var Hübner nær ved at svigte sine grund-sætninger og overtage ledelsen af den „*Journal étranger*“, som blev udgiven i Paris, da han, den 18. juni 1758, fra Holstein modtog et brev af 3. juni, hvori greven meddelte, at det var lykkedes ham at få Kongen til at yde ham en understøttelse af 400 daler; pengene var under vejs. Straks afslog Hübner det vist nok fordelagtigere tilbud om at lede det fremmede tidsskrift. Derom skrev han til Ledreborg d. 23. juli.

Det varede imidlertid længe, inden pengene kom ham i hænde. Sygdom stødte til hans næringsssorg. Den 26. okt. 1758 skriver han, at han for 4—5 uger siden var bleven angreben af en dobbelt sygdom. Han spyttede blod og led af en galdefeber, som han mente vilde gøre ende på al hans modgang. Nu er

det bedre, men han er så svag, at han næppe kan fuldende det brev, han skriver. For at undgå ny gæld vilde han nu udgive det værk, hvorpå han i tre år havde arbejdet, og hvorefter han for næsten 6 år siden havde sendt Bernstorff „une légère esquisse“, nemlig hans senere så berømte: *Sur la saisie des Bâtiments Neutres*. „Denne minister havde da den godhed at hædre min prøve med sin billigelse.“ Han vilde næste dag skrive til Bernstorff for at indhente hans samtykke, inden han lod trykningen begynde.

Den 24. nov. havde han for tre dage siden atter haft blodspytning, hvorfor han måtte opsætte sin allerede besluttede hjemrejse. Tiden vilde han benytte til at udgive sit værk. Imidlertid — skrev han d. 31. dec. — havde hans syn længe været så svækket, at han om aftenen hverken kunde læse eller skrive. „Min Naturrettens Historie,“ tilføjer han dog med glæde, „gør for tiden en mer glimrende lykke, end den forekommer mig at fortjæne; . . . i øvrigt, hvor smigrende dette held end synes, gør det mig dog ingeniunde blind for de fejl, som findes i denne bog.“ Først d. 7. feb. 1759 kunde han meddele, at trykningen af „opbringelse af nevtrale skibe“ vilde begynde i „næste uge“. Den 12. apr. havde han vel haft et tilbagefald af blodspytningen og af sin øjensygdøm, men den aftagende næringssorg — udsigten til at få 400 daler årlig af Kongen — havde en helbredende indflydelse også legemlig. Sygdommen havde betydelig sinket trykningen af hans værk. Alt arbejde havde i tre uger været ham helt forbudt. Nu tog han atter fat med fuld kraft. I juni håbede han at have endt arbejdet.

I samme brev fortæller han, at *Mémoires de Trévoux*, som da i 59 år havde været jesuiternes organ, havde omtalt hans første værk med større udmærkelse, end han havde ventet af dem. Jesuiterne var den gang netop i stærkeste vanry på grund af et attentat, som nylig var øvet i Portugal, og tillagdes deres indflydelse. Hübner mener, at jesuiterne ved sin ros har villet sætte ondt blod imellem ham og den franske filosof Helvétius, som 1758 havde udgivet sit værk „De l'Esprit“, der i de sidste otte måneder havde gjort så megen opsigt. Hübners Naturret-

tens Historie, mente de, var udtrykkelig skrevet for at gendrive og modarbejde grundsætningerne i Helvétius' bog, og Hübner opmuntredes til at fortsætte dermed endnu mer umiddelbart. Men Hübners skrift var udkommet længe inden Helvétius'. Og „jeg afskyr dispyter,“ skriver Hübner, „desuden kender jeg personlig hr. Helvétius, og vi morer os kun over alle disse kabaler.“ — „Hvor menneskene vilde være lykkelige, dersom alle var retfærdige,“ sukker han ved at mindes alt det gode, han har søgt at gøre de unge danske herrer af høj stand, som besøgte Paris. Han havde nemlig mærket, at de efter hjemkomsten havde omtalt ham således, at han ikke længer var så yndet af personer, hvis „venskab og agtelse er mig kostbare,“ skriver han, men „jeg vil heller sige disse unge herrer nyttige sandheder end søge at vinde deres gunst på min retsindigheds bekostning.“

IX.

En ny opsættelse af Hübners hjemrejse skete af en mærkelig grund. Fru d'Ogier, gift med den franske ambassadør i København, opholdt sig længe i Paris. Hun havde — skriver Hübner d. 5. aug. 1759 — for næsten fire måneder siden forlangt, at han skulde blive i Paris, indtil hun afrejste, for at han kunde ledsage hende. Denne opmærksomhed fra den højtstående dames side var næppe Hübner velkommen. Der skrives meget derom frem og tilbage. Endog kong Fredrik V måtte påkaldes til gunst for fru d'Ogier. Hübner kunde ikke før årets slutning afrejse fra Paris¹⁾.

Imidlertid fortsatte han med trykningen af sit værk om neutrale skibes opbringelse. „Det vil snarest udkomme i tre dele,“ skriver han d. 5. avg. Det indeholder dog kun to. Værket bærer — i modsætning til det forrige — forfatterens navn på titelbladet. Det er tilegnet Bernstorff. D. 2. nov. 1759 væntede eksemplarer kun på lejlighed for at sendes til København. Snart

¹⁾ Andensteds oplyses, at han pludselig, ved kongelig ordre af ²⁹/₁₁ 1759, blev hjemkaldt. Anledningen var følgende. Roger (se Biogr. Lex. XIV 151) skulde rejse til London i diplomatisk mission vedrørende de under krigen opbragte danske skibe, men døde under vejs i Hamborg d. ¹⁰/₁₀. I hans sted skulde Hübner sendes.

— skriver han samme dag — vilde han afslutte sit næste arbejde („à peu près de la même force“) om Misbrug af Rejser; — det vilde vist have indeholdt nyttige sandheder til „nos courreurs du monde“ (hans udtryk i et brev af 18. maj 1758), hvem rejserne, langt fra at give dem et sikkert udbytte, kun tjæner til at „couvrir leur petitesse qui s'exalte toujours en elle-même.“ Holbergs „Jean de France“ vilde sikkert være blevet fortsat på en anden måde, i fald dette Hübners skrift havde set lyset. „Jeg arbejder,“ skriver han også d. 2. nov. 1759 på en efterligning af et lille teaterstykke af afdøde hr. de Holberg i én akt, hvortil jeg er bleven opfordret af mange personer, som agter at lade det opføre på Théâtre de Paris. Heller ikke som dramatisk forfatter fik man lejlighed til at kende den alsidige Hübner.

Om hans optræden som diplomat får man des værre næsten ingen oplysning i de breve fra ham, som findes i den Ledreborgske håndskriftsamling. Oplysning derom må søges i den aktpakke i Udenrigsministeriets arkiv, hvoraf * har gjort uddrag i Danske Samlinger (IV). Hvad der meddeles side 303—305, må læses som passende overgang til Hübners diplomatiske sendelse til London, hvorfra han (1762) fortsatte sin brevveksling med Holstein. Det eneste, som i den henseende findes i brevsamlingen 1752—59, læser man i dennes allersidste brev af 16. dec. 1759: „Man sagde mig igår i Versailles, hvor jeg blev forestillet for hertugen af Choiseul“ [den franske udenrigsminister], „der havde sendt bud efter mig,“ at o. s. v. — noget, som aldeles ikke vedkommer den sag. Dette brev er det sidste fra Paris, inden Hübner endelig efter næsten otte års fraværelse vendte tilbage til Danmark.

X.

Det første af de fire breve, som findes fra London 1762, er af 6. sept. Af det ses, at der er gået tabt et af 23. juni, der bl. a. handlede om frø til den botaniske have ved Ledreborg, hvilket med skib var sendt til „Mr. Bluhme à Helsingøer avec le Connoissement nécessaire“, — og et andet af 2. juli, der meddelte grev Holsteins udnævnelse til medlem af „la Société Royale à Londres“. Disse to breve findes i alt fald ikke i samlingen.

I det af 6. sept. skriver Hübner, at man taler om „paix et repos“. Han tror vel, at freden (efter Syvårskrigen) nærmer sig, men ikke, at den er meget nær allerede.

I det andet af 12. nov. fortsætter han sine betragtninger over dagens engelske politik og over verdenspolitikken; han omtaler fredspræliminærene af 3. s. m. i Fontainebleau, som d. 8. nov. var blevne ratificerede af kabinettet i St. James, og håber at skulle overvære Parlamentets åbning d. 25. „Vi får da at se, hvorledes nationens repræsentanter vil tage sagen, og om sund fornuft eller umådeholden ærgærrighed og partiånd får overtaget.“

Den 23. nov. skriver han om, at oppositjonen ruster sig, så den næsten truer med brand i det indre, fordi regeringen lader krigens rædsler ophøre i det ydre. Han vænter storm i Parlamentet. „Men som slutning på det hele er der dog grund til at tro, at dette bjærg i arbejde vil nedkomme med en mus.“

I sit sidste brev af 6. dec. 1762 gør han rede for, at fredspræliminærene først d. 29. nov. havde kunnet meddeles Parlamentet. Alt tyder på, at den 10. dec. vil stormende møder finde sted i begge dets huse. Pitt skal, uagtet et hæftigt anfald af sin gigt, være besluttet på at møde i Underhuset for dèr at „soutenir la gagûre“ med al sin veltalenhed. — I anledning af Hübners udnævnelse til assessor i Konsistorium — en værdighed han ikke har søgt, men dog glæder sig over, — bemærker han i forbigående bl. a.: „studiet af verden og af folkene har bragt mig til erkendelse af, at disse borgerlige æresbevisninger, man så ærgærrig efterstræber hos os, kun altfor meget råder i vore borgeres ønsker,“ og — tilføjer han — „min eneste ærgærrighed indskrænker sig til at være nyttig. Er jeg så lykkelig at nå dette tilfredsstillende mål, vil jeg uden at klage ende min løbebane, hvis afslutning en meget ringe helbred ofte holder mig for øje.“

Hübner levede dog et tredjedel hundredår derefter. Han hører til de ikke få betydelige personer, som har opnået en forholdsvis høj alder uagtet en tidligere svag helbred. Men Hübners øvrige levned, indtil han — højt oppe på rangstigen — døde d. 27. apr. 1795 i en alder af 72 år, vedkommer os ikke her.